Stresli Ekonomilerde Savunma Sanayi Rekabet Gücünde Gelişmeler

Developments of Defense Industry Competitive Power in Stressful Economies

Asst. Prof. Dr. Özge Buzdağlı (Atatürk University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Nilgün Bilici (Atatürk University, Turkey)

Prof. Dr. Mine Gerni (Marmara University, Turkey)

Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk University, Turkey)

Abstract

With the increasing globalization, countries' competitive power on international markets has gained importance. One of the most prevalent methods which is used to determine countries' comparative advantages on which field and, thereby their international competitive power is "Explained Comparative Advantages" or "Balassa Index" developed by Balassa (1965). If index value that is attained by calculating index is higher than 50, country's competitive power on that good is high; if the index value is less than 50, competitive power on that good is low. In this study, 4 countries are selected according to their accessibility of the data, for these countries, variance on the competitive power is examined in terms of defense industry with Balassa Index. In the study, counter arguments with globalization logic, that is, especially in defense industry reduction of external dependence when considered even Adam Smith gave approval anti liberal implementations about this subject, in the countries which are exposed to domestic and foreign oppression, searching for detractive precaution on external dependence is more likely high. In the analysis to test this hypothesis, while competition pursuit on defense industry is triggering self-reliance in stressful economies, it is high in economies that have weak military alliance.

1 Giriş

Savaş ihtimalinin ortaya çıkmasına karşı ekonomik maliyetine bakılmaksızın ülkelerin ulusal savunma endüstrisine sahip olmasının önem arz edeceğine dair güçlü argümanlar bulunmaktadır. Konuya bakış açısını daha belirgin bir şekilde ifade etmek üzere liberal ekonominin kurucusu A. Smith'in "savunma zenginlikten daha önemlidir" şeklinde yaptığı söylemini dikkate almakta yarar vardır. Bu söylemiyle Smith milli savunmaya dikkat çekmiş ve bu amaç uğrunda dış ticarete korumacılığa onay vermiştir. Dolayısıyla en masum şekliyle liberal düşünce bile ülkelerin izledikleri ulusal güvenlik politikalarının sürekli kendini yenileyen, eksikliklerini gideren ve dışa bağımlılığını azaltan bir vizyon temelinde yürütülmesi gerekliliğine vurgu yapar. Diğer bir ifadeyle liberal anlayışta, üstün olunanda yüksek üretim ve iç tüketimden arta kalanı ihraç; dezavantajlı olunanın da ithali tavsiye edilerek kaynak etkinliği ve refah yükselişlerinin gerçekleştirileceğine dair öngörülerine savunma sanayinin istisna teşkil edeceği tezi işlenmektedir. Liberal düşüncenin savunmayı merkeze alan ve dolayısıyla bu konuda karşılaştırmalı üstünlük arayışından vazgeçen bakış açısının şüphesiz kaçınılmaz sonuçlarından biri olarak çoğu ülkenin savunma sanayinde otarşı, yani kendi kendine yeterlilik felsefesine dayalı sanayileşme anlayışı dominant bir şekilde kendini hissettirmektedir.

Günümüz dünyasında özellikle Sovyetlerin çöküşüyle birlikte, tek kutuplu bir yapıda dahi ülkelerin savunma sanayinde kendi kendine yeterlilik arayışlarının çökmediği ve hatta giderek artan küresel ölçekteki terör olguları nedeniyle yeterlilik arayışlarını derinleştirdikleri gözlenmektedir. Konuyla ilgili olarak Türkiye'nin 1964 ve 1967'deki teşebbüsleri 1974'de nihai şeklini alan Kıbrıs Barış Harekatı esnasında ABD tarafından kendisine uygulanan ambargo ile Türkiye-İsrail ilişkilerinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve İsrail Cumhurbaşkanı arasında Davos'ta 2009'da yaşanan krize paralel olarak İsrail'den almış olduğu insansız hava araçlarını kullanamaz hale gelmiş olması, A. Smith'in bile savunma sanayinde dışa bağımlı olmamaya dayalı cevaz verişinin ne kadar önemli olduğuna örnek teşkil eden uygulamalardır.

Diğer taraftan ulusal savunma endüstrisinin gelişmesi şüphesiz ülkenin sahip olduğu teknolojik güce bağlıdır. Gerçek rekabet gücünü artıran faktörün tasarım teknolojisi olduğunu ve bunun da savunma sanayinde daha ön plana çıktığını söylemek mümkündür (Ziylan, 1999: 2). Dolayısıyla savunma sanayinde gerçekleştirilecek teknolojik yeniliklerin bir süre sonra sivil sanayide inovasyon etkileri yaratarak ülkelerin yüksek katma değerli ürünler ihracatçısı konumuna geçtiği bilinmektedir. Bu nedenle savunma sanayinde korumacı ve muhtemelen yüksek maliyetli de olsa üretsel politika uygulamalarının hem olası ambargo uygulamaları karşısında güvenlik zafiyetini minimize edeceği hem de yaparak öğrenme mekanizmaları ile birlikte sivil sanayide yenilikçiliği tetikleyeceği açıktır.

Bu çalışmada stresli ekonomiler olarak nitelendirilen ülkelerde savunma sanayinde rekabet güçlerinin araştırılması planlanmıştır. Stresli ekonomiler tanımlaması ise bir ülkenin ya bulunduğu coğrafyadaki komşuları ile olan tarihsel gerginliğinden, ya kendi iç yapısındaki dinsel ve ırksal farklılıkların beslediği gerginlikten, ya da

geçmişten günümüze üstlendikleri misyondan dolayı sürekli tehdit altında olan ülkeleri ifade eder. Bu nedenle stresli ya da tazyik altında bulunan ülkelerin diğer ülkelere göre daha fazla savunma sanayine ağırlık vermeleri kuvvetle muhtemeldir. Savunma sanayine daha fazla ağırlık veren ülkelerin dünya ile savunma sanayi dış ticaretinde rekabet gücünün belirgin bir şekilde ileri olması beklenen önsel bulgudur. Ancak, stresli olup da bu konuda mesafe kaydedemeyen ülkelerin ise hem politik-ekonomi açısından daha kırılgan olacağı hem de inovatif olamayacaklarından dolayı gelişmemiş ekonomi konumuna geçecekleri ileri sürülebilir. Bu perspektifte özellikle içyapısı kırılgan olan ülkelerde gerek politik haklarda, gerekse sivil özgürlükler hususunda iyileşme sağlamayacağı ve hatta despotik eğilimler içerisinde olacakları düşünülebilir.

Bu düşünceden hareketle uygun veri setine sahip seçilmiş stresli ekonomilerde savunma sanayinde rekabet gücünde gelişmeler inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmada ikinci kısımda rekabet gücü ile ilgili olarak literatürde yapılmış bir kısım çalışmalar özet olarak sunulmuştur. Literatür özetlerinin daha çok tarım, sanayi ve hizmetlerde rekabet gücünü ortaya koyduğu; buna karşılık savunma sanayinde rekabet gücünü ortaya koyan çalışmaların bulunmadığı dikkat çekmiştir. Üçüncü kısımda Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler endeksi ve ondan hareketle Vollrath (1991) tarafından türetilen “açıklanmış rekabetçi üstünlük” endeksi tanımlanmış ve bu endeksten hareketle kuvvetle muhtemel konuyla ilgili olarak literatürde ilk kez stresli ekonomilerde açıklanmış rekabetçi üstünlük endeksleri hesaplanmıştır. Hesaplanan endekslerden hareketle ülkelere özgü politika çıkarımı yoluna gidilmiştir.

2 Literatür Özetleri

Literatürde, Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler endeksine göre ülkelerin çeşitli mallarda veya sektörlerdeki rekabet gücünün belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar Tablo 1’de özet halinde sunulmuştur.

Yazar(lar)/ Çalışma yılı	Ülke(ler)/ Zaman Dönemi	Balassa endeksine konu olan değişken(ler)	Sonuç
Cooper (2006)	Rusya 2000-2004 yılları	Ticari mallar	Rusya’nın küresel ekonomide makineler ve ulaşım araçları grubundan özellikle nükleer reaktörler ve parçaları ile yakıt elemanları, buhar kazanları için kondansatörler; demiryolu yük vagonları ve buhar türbinlerinde yüksek rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. BRIC ülkeleriyle karşılaştırıldığında Rusya’nın binek araç imalatında Türkiye’nin, Brezilya’nın ve hatta Hindistan’ın bile gerisinde kaldığı ortaya konmuştur.
Batra ve Khan (2005)	Hindistan ve Çin 2000-2003 yılları	Harmonize Sistem (HS 1996) sınıflamasına göre 97 başlık içindeki ticari mallar	Çin’in rekabet gücünün esas malzeme üretiminde daha yüksek, Hindistan’ın rekabet gücünün ise tarımsal ve mütefak ürünlerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Saray ve Hark (2015)	OECD ülkeleri 2004-2013 dönemi	İleri-teknoloji ürünleri	İleri-teknolojili ürün kategorilerinde rekabet gücü en yüksek ülkenin İsviçre olduğu, onu sırasıyla Güney Kore, İrlanda, Japonya, Macaristan, ABD ve Almanya’nın izlediği; rekabet gücü en düşük ülkelerin ise sırasıyla Şili, Avustralya, Türkiye, Norveç ve Yeni Zelanda’nın olduğu tespit edilmiştir.
Şahbudak ve Şahin (2016)	Çin 2000-2013 dönemi	Tarım ve imalat sanayi ürünleri	Tarımsal ürünlerde Çin’in rekabet gücünün yüksek olduğu sektörün canlı hayvanlar ve gıda maddelerinin olduğu, rekabet gücünün düşük olduğu sektörlerin ise akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler, mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sektörleri olduğu sonucuna varılmıştır. İmalat sanayi ürünlerinde ise Çin’in başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar, makine ve ulaştırma araçları, çeşitli mamul eşya sektörlerinde rekabet gücünün yüksek olduğu görülmüştür. Çin’in düşük ve orta teknoloji sektörlerde rekabet gücünün yüksek olduğu dikkat çekmiştir.

Yazar(lar)/ Çalışma yılı	Ülke(ler)/ Zaman Dönemi	Balassa endeksine konu olan değişken(ler)	Sonuç
Küçükkiiremitçi (2006)	Türkiye 1995-2005 dönemi	Sanayi sektörü (Madencilik ve Taşocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik- Gaz ve Su)	Motorlu kara taşıtları ve motorlar sektörünün, TV radyo alıcıları vb, metal yapı malzemeleri ve öğütülmüş tahıl ürünleri sektörünün ele alınan dönem içinde rekabet gücünün yükseldiği, işlenmiş meyve ve sebzeler sektörünün rekabet gücünün ise azalma eğilimi gösterdiği görülmüştür. Ayrıca tekstil sanayinin üç alt sektörünün (giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri, kürk hariç giyim eşyası ve trikotaj (örme) ürünleri) rekabet gücü eğiliminin sabit veya azalmakta olduğu tespit edilmiştir.
Kalaycı (2013)	Türkiye 2005-2010 dönemi	SITC Rev.3 sınıflamasına göre ticari mallar	Türkiye'nin Rusya ile ticaretinde rekabet gücünün en yüksek olduğu malların kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri, seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya, ayakkabılar ve aksamı, meyve ve sebzeler, giyim eşyası ve bunların aksesuarları, motorlu kara taşıtlarının olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli yenilebilir ürünler, haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar ve başka yerde belirtilmeyen çeşitli mamul eşyalarda ise Türkiye'nin rekabet gücünün azaldığı görülmüştür.
Erkan (2012)	Türkiye ve Suriye 2000-2008 dönemi	SITC Rev3 sınıflamasına göre ticari mallar	Suriye'nin Türkiye karşısında rekabet gücünün yüksek olduğu mal grubunun canlı hayvanlar ve gıda maddeleri ile akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler olduğu; buna karşılık Türkiye'nin Suriye karşısında 66 mal grubundan 57'sinin ihracatında (örneğin demir-çelik, kara taşıtları, kimyasal maddeler ve ürünleri, plastik ürünleri, elektronik cihaz, eşya, televizyon, beyaz eşya, makineler ve ulaşım araçları vb.) rekabet üstünlüğünün olduğu sonucuna varılmıştır.
Nath vd. (2015)	ABD 1992-2010	Hizmetler sektörü	Amerika'nın Çin ve Hindistan ile yaptığı ticarete telif ve lisans ücretleri, eğitim, finansal hizmetler, inşaat, ve tesisat, ekipman bakım ve onarımında her iki ülkeye göre rekabet gücünün yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çin ve Hindistan'ın ise seyahat, yolcu bilet ücretleri ve ulaşım sektöründe Amerika karşısında rekabet gücünün yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Rekabet Gücü Üzerine Yapılmış Çalışmalardan Özetler

Tablo 1'de görüldüğü gibi rekabet gücü araştırmasına ilişkin olarak ampirik literatürde gerek Türkiye, gerekse diğer ülkeler için yapılan çalışmalarda daha çok tarım ve sanayi sektörüne ait malların Balassa endeksine göre rekabet gücü ölçülmüştür. Yapılan literatür taramasından hareketle yalnızca savunma sanayinde yer alan mallara yönelik rekabet gücünün incelendiği çalışmaya rastlanılmamış olması nedeniyle bu çalışmanın literatürde öncü nitelik taşıması beklenmektedir.

3 Yöntem ve Bulgular

Balassa, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin, ticaret öncesi nispi fiyatların bilinmesine imkan olmadığı durumlarda gerçek dünyadaki mal ticareti örneklerinin incelenmesi yoluyla açıklanabileceğini, çünkü gerçek değişimin fiyat dışı faktörlerdeki farklılıklar gibi nispi maliyetleri yansıttığını ileri sürmüştür (Vollrath, 1991: 266). Buna dayanarak Balassa'nın geliştirdiği Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ya da kısa adıyla Balassa endeksi (1) nolu eşitlikteki gibidir:

$$B = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt}) \quad (1)$$

Endekste, X ihracatı, i bir ülkeyi, j bir malı (ya da sektörü), t bir mal grubunu, n ülkeler grubunu göstermektedir. Bir ülkenin bir mal ya da sektördeki ihracatının o ülkenin toplam ihracatı içindeki payının diğer ülkelerle karşılaştırılması sonucunda elde edilen endeks değerinin 1'den büyük olması, o ülkenin söz konusu mal ya da

sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu; endeksin 1'den küçük olması ise karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğunu ifade etmektedir.

Vollrath, tarımda uluslararası rekabet gücünün eğilimini incelerken, “açıklanmış rekabetçi üstünlük” olarak adlandırdığı ve üç küresel ticaret yoğunluk ölçütüne dayanan bir analizden yararlanmıştır. Bunları sırasıyla “nispi ticaret üstünlüğü” (RCA1), “nispi ihracat üstünlüğü” (RCA2) ve “açıklanmış rekabetçilik” (RCA3) olarak ifade etmiştir. Bu üç ölçüt Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüğün alternatif tanımları konumundadır (Vollrath, 1991: 275). Nispi ticaret üstünlüğü (RCA1), (2) nolu eşitlikte gösterilmektedir:

$$RCA1 = RXA - RMA \quad (2)$$

$$RXA = B = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})$$

$$RMA = (M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})$$

Burada RMA nispi ithalat üstünlüğünü, M ithalatı temsil etmektedir. Dolayısıyla,

$$RCA1 = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt}) - (M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt}) \quad (3)$$

şeklinde formüle edilmektedir. İkinci ölçüt olan nispi ihracat üstünlüğü (RCA2), RXA'nın doğal logaritması alınmış şeklidir ve (4) nolu eşitlikteki formda gösterilir:

$$RCA2 = \ln(RXA) \quad (4)$$

$$RCA2 = \ln[(X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})] \quad (5)$$

Üçüncü ölçüt olan açıklanmış rekabetçilik (RCA3) ise (6) nolu eşitlikte ifade edilmektedir:

$$RCA3 = \ln(RXA) - \ln(RMA) \quad (6)$$

$$RCA3 = \ln[(X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})] - \ln[(M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})] \quad (7)$$

RCA3'ün formülü yeniden düzenlendiğinde, aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$RCA3 = \ln(X_{ij} / X_{it}) - \ln(X_{nj} / X_{nt}) - \ln(M_{ij} / M_{it}) + \ln(M_{nj} / M_{nt}) \quad (8)$$

Bir malın dünyadaki toplam ihracatı, o malın dünyadaki toplam ithalatına eşit olacağından, yani

$$\ln(X_{nj} / X_{nt}) = \ln(M_{nj} / M_{nt})$$

ise RCA3 (9) nolu eşitliğe dönüşür:

$$RCA3 = \ln(X_{ij} / X_{it}) - \ln(M_{ij} / M_{it}) \quad (9)$$

ya da diğer bir ifadeyle,

$$RCA3 = \ln[(X_{ij} / X_{it}) / (M_{ij} / M_{it})] \quad (10)$$

biçiminde olur. RCA3'ü bir endeks şeklinde yazmak gerekirse, eşitliğin sağ tarafı 100 ile çarpılır ve böylece çalışmada kullanılan nihai formül (11) nolu eşitlikteki gibi gösterilir:

$$RCA3 = (\ln[(X_{ij} / X_{it}) / (M_{ij} / M_{it})]) * 100 \quad (11)$$

Çalışmada stresli ekonomiler arasından ulaşılabilir veriye sahip 4 ülke (ABD, Rusya, Türkiye ve Mısır) için 1995-2016 döneminde savunma sanayi açısından RCA3 endeksinde göre rekabet güçlerindeki değişimlerin araştırılması yoluna gidilmiştir. Ülkelere ait veriler Birleşmiş Milletler UN Comtrade veri tabanından elde edilmiştir. Hesaplanan RCA3 endeksinin değerinin 50'den büyük olması, söz konusu ülkenin savunma sanayiinde rekabet gücünün yüksek, -50 ile 50 arasında olması rekabet gücünün sınırda, -50'den küçük olması ise rekabet gücünün düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Türkiye için hesaplanan RCA3 endeksinin yıllar itibariyle değişimi Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Türkiye'nin RCA3 Endeksinde Göre Rekabet Gücü

Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye'nin savunma sanayii açısından rekabet gücünün 1995-1999 yılları arasında düşük, 2000-2006 yılları arasında sınırda, 2007-2016 yılları arasında (2009, 2010 ve 2012 yılları hariç) ise yüksek olduğu belirlenmiştir. Ele alınan dönemde Türkiye'nin savunma sanayii rekabet gücünün genelde artış eğilimi

gösterdiği, özellikle son 5 yılda bunun daha belirgin hale geldiği dikkat çekmektedir. Rekabet gücünde gözlenen artış eğiliminin en önemli nedenlerinden birinin sınır komşusu olan Suriye’de yaşanan savaş ile bu savaşın Türkiye’ye yönelik yeni terör tehditlerini ortaya çıkarmasıdır. Dolayısıyla Türkiye’nin kendini bu tehditlere karşı savunmak için sıkı tedbirler almaya yöneldiği ve ilaveten geçmişte sıkışıklık dönemlerinde ithal ettiği savunma sanayi ürünlerini kullanma konusunda kendine yönelik olumsuz uygulamaların yarattığı bir tür travmatik etkilerden kaçış içinde olduğu söylenebilir.

Dünyada en yüksek savunma sanayi gücüne sahip ülkelerin başında gelen ABD’nin savunma sanayi açısından rekabet gücünün seyri Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: ABD'nin RCA3 Endeksine Göre Rekabet Gücü

ABD'nin savunma sanayiinin RCA3 endeksine göre hesaplanan rekabet gücünün 1995-2002 yılları arasında yüksek, 2003-2016 yılları arasında ise sınırda olduğu tespit edilmiştir. Şekil 2’de ABD’nin rekabet gücünün yıllar içinde azalma eğiliminde olduğu ve özellikle küresel krizin etkilerini bertaraf etme çabalarının kuvvetle muhtemel savunma sanayinde kısıtlamalarla bir tür giderme yoluna gittiği ve bunun da rekabet gücünü düşürücü etkiler yarattığı söylenebilir. Ayrıca sadece eskiden gelme bir alışkanlık gibi Sovyetler ve onun uzantısı Rusya Federasyonu’na karşı rekabete Çin unsurunun eklendiği dikkatlerden kaçmadığı gibi özellikle Çin’in hem ucuz işgücü hem de imitasyon boyutundaki avantajlarını yeniliğe çevirme gücünün önemli kazanımlar sağladığı gözlenmektedir.

Sosyalist sistem dağılmadan önce, iki kutuplu dünya düzeninde Doğu Bloğunun en önemli aktörleri arasında bulunan Sovyetler Birliği’nin çöküş nedenleri arasında Batı ile girdiği silahlanma yarışının kaynakların etkinsizliğine yol açarak halkın tüketim ve refahında kısıtlılar pahasına gerçekleştirdiğine dair çok sayıda çalışma ve dolayısıyla tez bulunmaktadır. Sovyetlerin çöküşü sonrasında, sistemin coğrafi ve kültürel alanı üzerinde yer alan Rusya’nın Sovyetlerden devraldığı gücü halihazırda devam ettirdiğine dair savlar halen daha yaygındır. Buna göre Rusya’nın savunma sanayii rekabet gücünün seyri Şekil 3’te sergilenmektedir.

Şekil 3: Rusya'nın RCA3 Endeksine Göre Rekabet Gücü

Şekil 3'te görüldüğü üzere Rusya'nın savunma sanayii rekabet gücü 1995-1999 döneminde yüksek olup, 2000 yılında kendinde baş gösteren krizin bir uzantısı olarak ciddi bir düşüş sergilemiştir. Rekabet gücünün 2001-2002 yıllarında yine yüksek, 2003-2009 döneminde sınırdan ve hatta küresel krizde dışa bağımlı geldiği, 2010-2013 döneminde yüksek, 2014'te önemli oranda düşüş gösterdiği ve 2015'ten sonra yükselme eğilimine geçtiği söylenebilir. Rusya'da gözlenen bu istikrarsızlığın bir taraftan kendi içerisinde geçiş süreciyle birlikte ortaya çıkan resesyonist etkilere ve çöküşün de savunma harcamalarının halkın yaşam standartlarını düşürdüğü bilincine bağlı olarak sivil alanlara yönelme eğiliminin bir yansıması olduğu (Emsen vd., 2011), diğer taraftan dünya konjonktüründe ortaya çıkan gerginliğe bağlı bir tür refleks olarak savunma sanayine yönelme eğilimi içinde bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle Suriye'de ortaya çıkan "vekil savaşları"nda Rusya'nın tek kutuplu dünya düzeninde pasifize olmama ve tarihsel/ittifak misyonunu kaybetmeme mücadelesinin yansımalarını yaşadığı söylenebilir.

Mısır da iki kutuplu dünya düzeni içerisinde zaman zaman Sovyetlere, zaman zaman da ABD'ye yanaşırken, bölgede İsrail ile olan gerginliğinin savunma harcamaları ve sanayine ağırlık vermesi gibi bir sonuç ortaya çıkarması beklenen sonuçtur. Bu çerçevede Mısır'ın savunma sanayii rekabet gücünün yıllar itibarıyla değişimi Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4: Mısır'ın RCA3 Endeksine Göre Rekabet Gücü

Mısır'ın hem bulunduğu coğrafyadaki gerginlik hem de kendi içerisindeki siyasal istikrarsızlıklar bu ülkeyi stresli ekonomiler kapsamında tutmasına rağmen, genel olarak stresli ekonomilerde gözlenen savunma sanayine yönelimin ya da rekabet gücü elde etme motifiinin çalışmadığı söylenebilir. Mısır'da rekabet gücünün çalışmamasının unsurları arasında gelişmemişliğinin ve buna bağlı olarak kaynak ayıramamasının geldiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla Mısır'ın 1995-2016 döneminde savunma sanayi açısından rekabet gücünün oldukça düşük olduğu ve buna bağlı olarak da dışa oldukça bağımlı kaldığı gözlenmektedir.

Stresli ekonomilerin hem iç hem de dıştan kaynaklanan tazyikler sonucu savunma harcamalarının yüksekliği ve buna bağlı olarak genel anlamda savunma sanayindeki atılımı, dışa bağımlılığını azalttığı gibi dış rekabet gücünü artırıcı etki yapmaktadır. Ancak, dış rekabet gücü dahi gelişemeyen bu ekonomilerin, savunma sanayinin doğuracağı ve sivil sanayiye olumlu etkileyecek pozitif dışsalılıklardan yararlanacak ivme sağlayamadıkları durumda, hem kalkınma düzeyleri olumsuz etkilenecek hem de giderek daha fazla anti-demokratik yapıya bürünebileceklerdir.

	Human Development Index			Freedom House		
	2016		2000	2018		2003
	Sıra	Puan		Puan	Statü	
Türkiye	71.	0.767	0.653	32	NF	24
ABD	10.	0.920	0.884	86	F	37
Rusya	49.	0.804	0.720	20	NF	17
Mısır	111.	0.691	0.612	26	NF	7

Not: F (Free) özgür, NF (Not Free) özgür değil.

Kaynak: UNDP, Human Development Report, Human Development for Everyone, New York, 2016; Freedom House, Freedom in the World 2018.

Tablo 2. Stresli Ekonomilerde İnsani Gelişmişlik ve Özgürlük Düzeyleri

Stresli ekonomilerde sivil sanayiye harekete geçiremeyecek savunma harcamalarının varlığı kaynakların etkinliğini bozucu ve dolayısıyla kalkınma hamlesini aşağı çekici etkiler yapabildiği gibi demokratikleşmeden ödün verici yansımalar doğurduğu söylenebilir. Skorlar açısından değerlendirildiğinde, insani gelişmişlik endeksinde 2016 yılı itibarıyla ABD 10., Rusya 49., Türkiye 71. ve Mısır da 111. sıradadır. Diğer taraftan Freedom House tarafından yayınlanan siyasal haklar ve sivil özgürlükler açısından ise en iyi durumda olan (F; özgür statü notuyla) ABD'dir. ABD'yi ise (NF; özgür değil statü notuyla) takip eden ülkeler de sırasıyla Türkiye, Rusya ve Mısır'dır. Savunma sanayinde rekabet gücü yüksekliğinin aynı zamanda gelişmiş ekonomik temellere sahip ülkelerde olmasının kuvvetli bir özgürlüğü de beslediği söylenebilir.

4 Sonuç

Bir ülkenin aynı endüstri kolunda bir kısım mallarda ihracatçı ve bir kısım mallarda da ithalatçı olması durumu uluslararası iktisat literatüründe endüstri-içi ticaret argümanı ile açıklanmaktadır. Bu da, dış ticarete genel olarak gelişmiş ülkeler ile yine gelişmiş ülkeler arasında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ancak, olaya bakış açısı savunma sanayine gelince, gelişmiş addedilmese bile bazı ülkelerin bu alanda bir tür yaparak öğrenme mekanizmalarını harekete geçirerek karşılaştırmalı üstünlük yapısında olduğu ve dolayısıyla o alanda ihracatçılığının yüksek olması dünyada gözlenen olgular arasındadır ki, bu duruma o ülkelerin sahip oldukları sosyo-jeopolitik yapıların sebebiyet verdiği söylenebilir.

Çalışmada stresli ekonomiler olarak nitelendirilen ve uygun veri setine sahip dört ülkede savunma sanayinde rekabet gücü araştırması yapılmıştır. Araştırma bulgularında dünya jandarması rolünü kendine biçen ABD ile eski Doğu Bloğunun lider ülkesi Rusya ile Türkiye ve Mısır inceleme konusu yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ekonomik kriz evrelerinde özellikle kısa dönemde üretken olmayan yatırımlar kategorisinde değerlendirilen savunma sanayi rekabet gücünde gevşemelerin olduğu dikkat çekmiştir. Buna göre Türkiye'nin 2001 ve 2009; ABD'nin 2009 ve 2013; Rusya'nın 2009 ve 2014 küresel veya yerel ekonomik krizlerinde rekabet gücünü kaybettikleri gözlenirken; kriz aşımalarında savunma alanına yönelimin devam ettiği gözlenmektedir. Bu durum kaynakların sıkışıklığında savunmadan kaçınma, kaynaklarda genişlemenin ise savunmaya ve dolayısıyla uzun vadeli yayılma etkileri ile sivil ekonomiyi destekleme motiflerinin çalıştığı gibi bir yapının varlığına işaret etmektedir. Ancak, siyasal kaos ortamının derinleşmesine paralel olarak da ülkelerin savunma sanayinde rekabet gücünü artırıcı politikalar takip ettikleri söylenebilir.

Kaynakça

- Batra, Amita and Zeba Khan (2005), "Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China", *Indian Council for Research on International Economic Relations*, Working Paper No. 168, pp: 1-85.
- Cooper, Julian (2006), "Can Russia Compete in the Global Economy?", *Eurasian Geography and Economics*, 47(4): 407-425.
- Emsen, Ö. Selçuk, Ş. Mustafa Ersungur ve Dilek Özdemir, **Ekonomik Sistemler ve Geçiş Ekonomileri: Orta Asya ve Kafkasya Ekonomilerine Bir Bakış**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
- Erkan, Birol (2012), "Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15): 195-218.
- Kalaycı, Cemalettin (2013), "Rusya Federasyonu ile Ticarete Türkiye'nin Açmazları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1): 37-57.
- Küçükkiremitçi, Oktay (2006), "Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi", *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü*, ss: 1-26.
- Nath, Hiranya K., Lirong Liu and Kiril Tochkov (2015), "Comparative Advantages in U.S. Bilateral Services Trade with China and India", *Journal of Asian Economics*, 38: 79-92.
- Saray, M. Ozan ve Remzi Hark (2015), "OECD Ülkelerinin İleri-Teknoloji Ürünlerindeki Rekabet Güçlerinin Değerlendirilmesi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1): 347-372.
- Şahbudak, Ercan ve Dilek Şahin (2016), "Çin'in Dış Ticaret Performansı ve Sektörel Rekabet Gücünün Ölçümü", *Akademik Bakış Dergisi*, 54: 242-257.
- Volrath, Thomas (1991), "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 2: 265-280.
- Ziyilan, Ayetekin, Savunma Sanayii Üzerine, Ankara, 1999.